

Prosthetic Bodies. Female Embodiment in Reproductive Technologies

Irma van der Ploeg

Proefschrift Universiteit van Maastricht (in eigen beheer) 1998

135 blz. f 15,- + f 5,- portokosten op giro 5250300 tnv I. van der Ploeg, Maastricht

e-mail: i.vdploeg@gw.unimaas.nl

Er lijkt iets paradoxaals aan de hand te zijn met hedendaagse reproductieve technologie. Reproductieve technologieën grijpen diep in in het leven van vrouwen. Ze kunnen een sleutelrol spelen in het krijgen van kinderen of in het voorkomen daarvan, situaties die zowel zeer gewenst als zeer ongewenst kunnen zijn. In de jaren zeventig leek de visie van de vrouwenbeweging op reproductieve technologieën nog relatief eenvoudig samen te vatten. 'Baas in eigen buik' was de slogan van de succesvolle strijd voor toegang tot veilige abortus in Nederland. Maar sinds de opkomst van in-vitrofertilisatie in de jaren tachtig dringt de vraag zich op of de analyse die aan 'Baas in eigen buik' ten grondslag lag zonder meer voldoet voor allerlei andere reproductieve technologieën. IVF werd gevolgd door steeds nieuwe en verdergaande bevruchtingstechnieken, waaronder het behandelen van vruchtbare vrouwen voor de onvruchtbaarheid van hun mannen. Ook de ontwikkeling van andere reproductieve technologieën raakte in een stroomversnelling. Nieuwe technieken voor prenatale diagnostiek genereerden indicaties voor het opereren van de foetus in de baarmoeder. Dragen deze ontwikkelingen bij aan de lichamelijke zelfbeschikking van vrouwen?

Vanuit het idee van autonomie en 'de vrouw beslist' lijken IVF en foetale chirurgie moeilijk te bekritisieren: vrouwen vragen er immers zelf om. Ook meer eigentijdse feministische theorieën lijken geen uitkomst te bieden. Postmoderne feministen hebben goede empirische en politieke redenen aangedragen om het idee van een lichaam met natuurlijk gegeven grenzen te verwerpen. Het a priori onderscheiden van technologie en lichamen, natuur en cultuur, zelf en ander is voorbarig. De genoemde reproductieve technologieën zouden kunnen worden opgevat als een materialisering van die theoretische inzichten. Toch zit er iets ongemakkelijks in het steeds verder medisch ingrijpen in de lichamen van vrouwen. Vooral als de manipulatie en beheersing van het vrouwenlichaam in toenemende mate lijkt te gebeuren in dienst van het aanpakken van medische problemen van mannen en kinderen. Net zoals er ook iets ongemakkelijks zit in sommige versies van postmodern feminisme. Is het postmoderne ongelooft in het bestaan van een natuurlijk en begrensde lichaam wel iets dat zonder meer gevierd kan worden?

Hoogste tijd dus om de zaak eens van een andere kant te bekijken, vond Irma van der Ploeg, de schrijfster van

dit belangwekkende proefschrift. In een origineel en helder opgebouwd betoog vertelt ze haar bevindingen. Laten we nu eens niet als vanzelfsprekend aannemen dat het verlangen van vrouwen naar een kind met hun partner automatisch leidt tot de ontwikkeling van precies deze technologie. Of dat hun wens naar een gezond kind onvermijdelijk de ontwikkeling van foetale chirurgie als gevolg heeft. En laten we afstappen van het idee dat de ontwikkeling van deze technologieën zonder meer te rechtvaardigen is in termen van wat vrouwen willen. Hoe en waarom is de situatie ontstaan dat de technologie de achtergrond vormt voor de beslissing van vrouwen?

Dit boek is een absolute must voor wie op systematische wijze wil blijven nadenken over de relatie tussen feminisme en technologie. Het is een enorme stimulans voor wie vindt dat er over een notie als lichamelijke zelfbeschikking meer vragen te stellen zijn dan: welk lichaam? welk zelf? Hoogst relevant is het ook voor de groeiende groep onderzoekers op het gebied van Genderstudies, Science and Technology Studies en Medische Sociologie die geïnteresseerd zijn in het lichaam en belichaming als focus van hun analyse. Hopelijk is het boek ook interessant voor de actoren die geïmpliceerd zijn in de analyse maar niet aan het woord komen: artsen-onderzoekers en 'patiënten'. En, last but not least, kan dit boek dienen ter inspiratie voor vrouwen uit de vrouwegezondheidsbeweging: dit boek geeft handen en voeten aan de gedachte dat vrouwen zich niet alleen als toekomstige (niet-)gebruikers, maar ook als onderzoeker, filosoof of sociale wetenschapper kunnen verhouden tot reproductieve technologie.

De filosofe Van der Ploeg overtuigt door de analytische scherpte waarmee ze paradoxen en al te haastig gelegde verbanden benoemt en zichtbaar maakt. Om de vraag naar het ontstaan van precies deze technologische mogelijkheden te kunnen stellen, moeten we allereerst af van zowel biologisch als technologisch determinisme, zo constateert ze. Tegenover biologisch en technologisch determinisme stelt Van der Ploeg haar sociaal-constructivistische wetenschapsopvatting. Biologisch determinisme gaat ervan uit dat reproductieve lichamen natuurlijk gegeven, a-historisch en niet politiseerbaar zijn. In vogelvlucht over de 18e, 19e en 20e eeuw belicht de schrijfster de relevante wetenschappelijke kennis en praktijken rond mannen- en vrouwenlichamen in relatie tot reproductie. Van der Ploeg benadrukt

het samengaan van enerzijds een grote mate van contingentie, en anderzijds een onmiskenbaar patroon waarbij steeds het reproductieve vrouwenlichaam en niet het mannenlichaam naar voren komt als problematisch en als de plaats waar geïntervenieerd moet en kan worden. De oorzaken hiervan liggen in een wisselende combinatie van heterogene factoren, zoals culturele, economische, sociale, institutionele, psychologische en historische elementen. Maar Van der Ploeg stelt vast dat er weinig reden is om aan te nemen dat het resulterende patroon zich niet zal voortzetten.

Vervolgens demystificeert de schrijfster het a priori onderscheiden van 'de technologie zelf' en de consequenties van de toepassing, van 'het wetenschappelijke feit' en de morele en politieke vraagstukken die eraan kleven. 'De technologie zelf' is al de uitkomst van een reeks van conceptuele en materiële herformuleringen van het probleem, herformuleringen gemaakt in een even specifieke als contingente historische context, zo laat de schrijfster zien. IVF en foetale chirurgie zijn handige technologieën om dit te illustreren, omdat er geen sprake is van een artefact dat abusievelijk als 'de technologie zelf' geïdentificeerd zou kunnen worden.

Maar de toepassing van IVF voor mannelijke onvruchtbaarheid en foetale chirurgie zijn niet alleen maar een voortzetting van eeuwenoude patronen, of weer een geval waarmee je kan laten zien dat technologie sociaal geconstrueerd wordt. Er worden nieuwe grenzen overschreden. Kenmerkend is, dat deze technologieën vrouwen uitnodigen positie en verantwoordelijkheden op zich te nemen waarbij een zo hooggewaarderd goed als de eigen gezondheid in de waagschaal wordt gesteld voor het aanpakken van problemen die voorheen als problemen van mannen en kinderen werden beschouwd. De schrijfster gaat daarom vervolgens een stap verder. Welke mechanismen zijn er aan het werk die steeds verder ingrijpen in vrouwenlichamen logisch doen schijnen?

Van der Ploeg analyseerde voor dit proefschrift het discours in een groot aantal medisch-wetenschappelijke teksten. In een reeks van herformuleringen van wat het probleem is, waar dat probleem te lokaliseren valt, en welke technieken geëigend zijn voor het behandelen daarvan ontstaat een nieuw type patiënten. In het geval van foetale chirurgie is het de foetus die in toenemende mate als patiënt beschreven en ook in die rol benaderd wordt. Bij de toepassing van IVF in de behandeling van mannelijke onvruchtbaarheid wordt de plaats van de patiënt ingenomen door het paar. Het verschijnen van deze hybride patiënten in medisch-wetenschappelijke teksten lijkt misschien een wat smalle basis om uitspraken te doen over de positie van vrouwen. Maar uit de teksten blijkt, dat de wijze waarop de problemen gedefi-

nieerd worden een voorwaarde is voor de mate waarin bepaalde technieken toepasbaar en succesvol zijn en vice versa. Diagnose en behandeling veronderstellen en legitimeren elkaar. Voor praktische doeleinden zijn deze patiënten - 'foetus' en 'paar' - dus reëel.

De schrijfster geeft aan dat de discursieve mechanismen die aan het werk zijn niet uniek zijn voor reproductieve technologie. Maar wat de analyse zo verontwastend maakt, is dat de herformuleringen en de verschuivingen in de lokaliseren van het probleem steeds een bepaalde richting op werken. De conventionele notie van de patiënt als een begrensd en belichaamd individu staat op het spel. Foetussen en paren kunnen niet als afgebakende patiënten beschouwd worden zonder dat dit gevolgen heeft voor de lichaamsgrenzen van vrouwen. En in dezelfde beweging waarin foetussen en paren naar voren komen als patiënten, verdwijnen de lichamen van vrouwen waarin deze technologieën direct ingrijpen naar de achtergrond en nemen het karakter aan van protheses. Het proces waarin de problemen gedefinieerd worden, genereert terzelfdertijd de patiënten aan wie deze problemen worden toegerekend. Maar een voorwaarde daarvoor blijkt interventie in het lichaam van een ander individu te zijn. In zekere zin is de notie van een te onderscheiden individu dus nodig om deze hybride patiënten te maken.

Zo blijkt wat eerst een paradox leek een oprechte contradictie te zijn. Een contradictie bovendien, die aan de hand van wat Van der Ploeg 'de modernistische versie van postmodern feminisme' noemt niet opgemerkt had kunnen worden. Een modernistische versie van postmodern feminisme maakt contingentie en het opheffen van alle onderscheiden tussen zelf en ander, lichaam en machine, et cetera tot iets nastrevenswaardigs. De beschreven reproductieve technologieën zijn dan paradigmatische gevallen die toegejuicht zouden moeten worden. Maar deze versie van postmodernisme, waarbij een nieuw tijdperk wordt aangekondigd en cyborgs als helden worden binnengehaald, is in wezen door en door modern. De postmoderne notie van contingentie, benadrukt Van der Ploeg, betekent niets anders dan dat er geen a priori, a-historische of universeel geldige onderscheiden zijn. Het betekent niet dat onderscheiden niet constant gemaakt worden, en 'real in their consequences' kunnen zijn. Modernistische idealen zoals individualiteit en lichamelijke zelfbeschikking zijn contingent en onmisbaar tegelijk. 'Only angels can do without skin', is het motto van Van der Ploegs laatste hoofdstuk. Engelen hebben dan ook geen geslacht. Maar de baby die je van het badwater zou willen scheiden, die kan niet zonder.

Jessika van Kammen